

Pole sellist asja nagu väike keel

GERSON KLUMPP

Käesoleva artikli trotslik pealkiri on valitud, sest olen uurinud tükk aega ühte n-ö päris väikest keelt ja kardan, et seda ei tunnustata piisavalt. **Keel** ei ole väike. **Keelekogukond**, st kõnelejate arv võib olla väike, aga mitte keel ise! Kui tuba on väike, siis mahub sellesse vähem mööblit või mööbliesemed ise on väikesed. Väikese keelekogukonna keelel aga ei ole vähem käandeid, kõneviise või demonstratiive, ja morfeemid ning laused ei ole lühemad kui suure keelekogukonna keeles. Kas see on tõsi? Või kas on keeli, mis on teistest väiksemad? Kas keelekogukonna väiksus võib mõjutada keelt? Mõjutada niimoodi, et keel ise saab „väiksemaks”? Seda arutatakse selles artiklis.

1. Mis on väike keel?

Alustuseks küsin, mida võiks mõiste *väike keel* peale kõnelejate arvu üldse tähendada. Olen viimati väljendust *väikesed uurali keeled* kasutanud artiklis, mis ilmus Keele ja Kirjanduse diskursusemarkerite teemanumbris. Retsensent tegi mulle etteheite, et „väljendus *väikesed uurali keeled* on ebamäärane ja mitteteaduslik”, ja küsis: „Mis on vastand, *suured uurali keeled*?” Täpsustasin siis niimoodi: „*Väikesed uurali keeled* pole taksonoomiline või geograafiline mõiste, see tähistab neid uurali keeli, mis pole riigikeeled, vaid vähemuskeeled, mille uurimise ja korraldamise jaoks on vähem ressursse” (Klumpp 2022a: 20). Võiks veel lisada, et neil keeltel on sageli vähem prestiiži, väiksem ulatus ja mõni on ohustatud, neil on vähem elujõudu, nad on nõrgemad. Mäletan Saksa ülikoolide soome-ugri keelte instituutides sellist õppesuunda nagu *Kleine Sprachen* 'väikesed keeled', mis tähendas neid keeli, mille jaoks polnud oma lektorit, nagu oli soome või ungari keelel. Jah, need on **suured** uurali keeled; nende hulgas ka eesti keel. Selline väiksus aga ei ole keele väiksus, vaid keele infrastruktuuri väiksus. Idamansi või sõlkupi keele õppimiseks pole vaja vähem tunde kui ungari või soome keele õppimiseks. Küll on niimoodi, et kui keel on korpuskeel ja korpus on väike, siis on selle korpusega tutvumiseks (pähe õppimiseks, kui tahta) vähem aega vaja. Aga see ei tähenda midagi muud kui seda, et selle keele tervikust osa, mis on korpuse kaudu kättesaadav, on väike, mitte keel ise.

Küsimus on ka, kes teeb – sõltumata kõnelejate arvust – ühe keele suureks. Kas kirjanikud, kes kirjutavad keelekogukonnale suure kirjanduse? Nimetud luuletajad ja jutustajad oma muinasjuttude, laulude ja muu keelelise varandusega, mis koondati rahvaluule nimetuse alla ja mida koguti fennougristika traditsioonis mitte ainult andekate jutustajate ja lauljate, vaid ka juhuslike sõjavangide käest (vt Klumpp 2018)? Siinses artiklis ma ei seosta väiksust või suurust mingi kogukonna keelelise

toodangu koguse või kvaliteediga ega võta arvesse registrite ning stiilide rikkust, kirjakeele vanust või murrete koguarvu.

1.1. Pidžinid

Kõige lähemal väikese keele mõistele on tõenäoliselt keel, mis on mingil põhjusel piiratud. Üks selliste keelte tüüp on pidžin, st segakeel, mis tekib eri keelte kokkupuutel, enamasti kaubanduslikuks suhtluseks. Peter Trudgilli (2011: 67) definitsioonis sisaldab mõne lähtekeele pidžineerumine lihtsustamist, segunemist ja vähendamist, kusjuures vähendamine tähendab, et sõnavara on väiksem kui emakeelena kõnelejal ja tavaliselt on grammatilisi markereid vähem, samas süntaktiliste struktuuride ning stiilide valik on kitsam. Eesti Vikipeedia toob näite: „Tüüpiline on, et nimisõnad ei käändu ja tegusõnad ei pöördu. Kui nt eesti keeles öeldakse: *Poiss ütles, et läheb koju*, siis eesti pidžinis öeldakse sama lause: *Poiss ütlema minema kodu*.” (Vikipeedia: pidžin) Sõnad on samad, aga tegusõnad on konjugeerimata, samas seisab adverbi *koju* asemel käänamata nimisõna *kodu* ning lausestruktuur on lihtsustatud nii, et kaks predikaati – kõnepredikaat ja laiend – seisavad kõrvuti ilma ühegi alistava sidesõnata. Ma ei ole kindel, mida „eesti pidžin” täpselt tähendab, tuntum näide on mulle govorka, Taimõri poolsaare pidžin, mida kirjeldasid Eugen Helimski (Xelims-kij 1996; Helimskij 2000) ja Dieter Stern (2005, 2012). Selle pidžini leksifikaator oli vene keel: vene kaupmehed kasutasid seda nganassaani, dolgaani, neenetsi ja eenetsi põlisrahvastega kokku puutudes. Govorka morfosüntaksis esinevad selged lihtsustused, nt pole soolist eristamist, isikulisi asesõnu kasutatakse üldistatud omastava vormis *menja*, *tebja* jne (näited 1a, 1c–1d), käänete eristamise asemel on kaks järelsõna: *meste* 'koos' ja *mesto* 'koht'. Viimane täidab lokatiivi (1a), latiivi (1b), ablatiivi (1c), instrumentaali (1d) ja muid funktsioone (Stern 2005: 301).

- (1a) Čego *tebja* *nado* *menja* *čum* *mesto?*
 mida.GEN 2SG on.vaja 1SG telk KOHT
 'Mida sul on vaja minu **telgi juurest**?'

 (1b) *Utrom* *nganasan* *tut* *baba* *mesto* *govorit*
 hommikul nganassan DEM naine KOHT ütleb
 'Hommikul too nganassan ütleb oma **naisele**: ...'

 (1c) *Tebja* *talanta* *menja* *mesto* *bolše*.
 2SG talent.GEN 1SG KOHT rohkem
 'Sul on andekust **minust** rohkem.'

 (1d) *Tebja* *luk* *mesto* *trilaj*, *menja* *urusé* *mesto*
 2SG vibu koht lask.IMP2SG 1SG püss KOHT
 trilaj *budu*.
 lask.IMP2SG AUX.FUT.1SG
 'Sina lase **vibuga** ja mina hakkan **püssiga** laskma.'

Omastavalist suhet väljendatakse lihtsa kõrvutamisega, nt *xrebet kraj* 'harja ots'. Verbi passiiv puudub, refleksiivsed ja mitterefleksiivsed verbid varieeruvad vabalt, nagu ka perfektiiivsed ja imperfektiiivsed verbid. Kõiki neid omadusi võib mõista lihtsustustena, kus endine morfosüntaktiline vormi- ja konstruktsioonirohkus on asendunud väiksema valikuga. Pidžinid on selles mõttes tegelikult väikesed keeled. Vähemalt väiksemad kui need keeled, mille materjalist nad on välja kasvanud.

Pidžin aga ei ole ühegi inimese emakeel, seda räägitakse teise keelena. See on oluline, väiksus on võimalik, sest keel ei pea töötama kõikides eluvaldkondades. Võtme sõna Yaron Matras (2009: 277) definitsioonis on poolsuhtlemine (ingl *semi communication*). Klassikalise kreoolistumisteooria järgi võib pidžin hiljem kujuneda lapse emakeeleks, kui vanemad seda talle algusest peale õpetavad. Leidub piirkondi, kus see on kogukonna põhiline keel, nt tokpisini keel Paapua Uus-Guineas. Kui pidžin laieneb mingi rühma rahvuskeeleks ja selle sõnavara ning grammatika täieneb, siis nimetatakse seda kreoolkeeleks. Kreoolkeelte geneesi üle on vaieldud (vt nt Parkvall 2008: 276–277), üks asi aga on kindel: kreoolkeel ei ole enam piiratud, mis tähendab, et see ei ole enam väike keel.

1.2. Algkeeled

Teine põhjus, miks keel võib olla väike, on rekonstrueeritud algkeel, mille tervik ei ole rekonstrueerimise teel kättesaadav, nagu nt uurali algkeel. See mõte on natuke triviaalne, aga arutleda ikka võib. Uues Oxfordi uurali keelte käsiraamatus annab Ante Aikio (2022) ülevaate protouurali keelest, selle grammatikast ning sõnavarast. Põhivormi (nimetava) kõrval on rekonstrueeritud seitse käändelõppu, millest kaks on küsimärgiga: omastav *-n, akusatiiv *-m, lokatiiv -na/-nä, ablatiiv -ta/-tä, latiiv -v ja ? translatiiv *-ksi ning ? karitiiv *-ktak. Arvukategooria sisaldab markeerimata ainsuse ja markeeritud kaksuse (*-kV) kõrval ka mitmust, mille tunnus on nominatiivis *-t, aga genitiivis ja akusatiivis *-j. See süsteem pole märkimisväärselt suur, aga silma paistab, et käände- ja arvuühildumine pole paradigmas sama nagu tänapäeva keeltes: kuuest kuni kaheksast käändest koosneva täieliku paradigma saab kehtestada ainult ainsuses, kuid mitmuse puhul saab rekonstrueerida ainult kaks erinevat vormi ja kumbki neist ei põhine ainsuse käändelõppudel: nimetava mitmus *-t ja teine vorm sufiksiga *-j (Aikio 2022: 14–15; vt ka Janhunen 1982). Selline deklinatsiooni piirang tähendab, et mitmuse lokatiivi nimisõnafraas tähendusega 'soojades telkides' poleks uurali algkeeles võimalik olnud. Tüpoloogiliselt on see väga ebatõenäoline, aga otsene rekonstrueerimise kriteerium rohkemat ei luba. Ja see teeb uurali algkeele väiksemaks, võrreldes tütarkeeltega, nende hulgas ka eesti keel. Aga mitte rekonstrueeritav ei pruugi tähendada mitte olemas olev.

Protouurali sõnavarast saab rekonstrueerida mõistlikult rangeid fonoloogilisi ja semantilisi kriteeriume rakendades ligikaudu 500 lekseemi – murdosa tegelikust protokeele leksikonist. Seda on kindlasti vähem kui sõnavara, mida hõlmab viimati ilmunud eesti-komi sõnaraamat, mis sisaldab ca 5800 eesti märksõna komi vastetega ja mille aluseks on ligi 5000 sagedasemat eesti keele sõna (KOMI). Need 5000 sagedasemat sõna on omakorda ainult murdosa eesti keele sõnavarast, nagu see on

hõlmatud eesti keele seletava sõnaraamatu veebiversioonis oma ca 150 000 märksõnaga (EKSS). Suurema osa protouurali sõnavarast saab liigitada paari laia semantiliselt rühma. Keha ja vaimuga on seotud umbes 120 lekseemi, nagu **ojwa* 'pea', **šilmä* 'silm', **jpti* 'juuksekarv', **käli* 'keel' või **piŋi* 'hammas'. Umbes 100 lekseemi on erinevaid elementaarseid ja üldtuntud tegevusi märkivad verbid, nt liikumist tähistavad **tuli-* 'tulema', **meni-* 'minema', **läkti-* 'lahkuma, minema'. Looduskeskkonnaga on seotud umbes 120 lekseemi. Nende hulka kuuluvad sõnad, mis on seotud ööpäeva ja aastaaegade tsüklitega, nt **päjwä* 'päev/soojus', **ēji* 'öö', **kaja* 'päike/koit' või **sūikiši* 'sügis'. Mõni põhisõnavara osa on endiselt halvasti tuntud, näiteks sugulusterminid. Sõnad lähedaste veresugulaste kohta jäävad enamasti ebaselgeks: ema tähistav sõna oli **emä*/**ämä*, kuid isa, venda või õde tähistavaid sõnu ei saa usaldusväärselt rekonstrueerida. Umbes 50 lekseemi on laiemalt seotud materiaalse kultuuri ja tehnoloogiaga. See sõnavara pakub keelelisele paleontoloogiale vähe alust, kuna see annab tunnistust tehnoloogia tasemest, mis on kaugelt varasem kui protouurali keel. Kõige ulatuslikuma alarühma moodustavad tule kasutamise seotud sõnad, nagu **tuli* 'tuli' ja **šüdi* 'süsi'. Tõendid immateriaalse kultuuri kohta on väga piiratud, kuid paari leksikaalset üksust võib vaadelda kui šamanistlikule uskumuste ja tavade süsteemile viitavat. Ja lõpuks arvsõnasüsteem kuni seitsmeni, kuigi need tekitavad hääliku rekonstrueerimisel mõningaid raskusi: **ūkti*/**äkti* 'üks', **kVktal*/**kVktä* 'kaks', **kolmi*/**kulmi*/**kurmi* 'kolm', **neli* 'neli', **wij(i)t(t)i* 'viis', **kuw(V)t(t)i* 'kuus', **šäjsimä*/**šä(j)ćcimä* 'seitse'. (Aikio 2022: 23–25)

Selge on, et uurali algkeel pidi olema täiuslik keel. Tema piiratus tuleneb sellest, et ainult väike osa on tütarkeelte põhjal rekonstrueeritav. See kehtib nii sõnavara kui ka grammatika kohta.

Uurali algkeelt ei räägitud inimkonna keeleoskuse alguses, vaid palju hiljem. Kui aga mõista algkeeli niimoodi, siis võib küll küsida, kas esimesed keeled olid väikesed, primitiivsed. Kui inimkond hakkas rääkima, keeletekke ajal umbes 500 000 aastat tagasi, nagu Nijmegeni Max-Plancki teadlased Dan Dediu ja Stephen Levinson (2013) on kirjutanud, pidid populatsioonid olema väikesed. Taani keeleteadlase Otto Jesperseni (1922) holistilise keeletekke teooria järgi oli inimkeel nendes väikestes populatsioonides alguses väga kompleksne – selles mõttes, et keeles ei olnud algselt äratuntavat grammatilist süsteemi ega morfeeme, keel ei olnud rekursiivne. Tänapäeva inimkeelele omane kompositsioonilisus puudus ja selle asemel koosnes keel terviklikku olukorda tabavatest lausungitest, nii et näiteks lausung „Tule, jahime mammuteid!” ei viita sellele, et lausung „Tule, jahime antiloopi!” oleks sisaldanud sarnaseid komponente. Selle keeletekke teooria järgi on mõlemad lausungid täiesti ainulaadsed ja neid ei saa jagada väiksemateks üksusteks. Iga lausung on nagu sõna: grammatikat pole, ainult leksikon. Ja see pidi olema suur. Väga suur! Jälle, mitte väike.

1.3. Plaankeeled ja tehiskeeled

Piiratud keeled võivad ka olla tehiskeeled, st keegi on mingi keele välja mõelnud. Kõige populaarsem näide on esperanto, üks rahvusvaheline plaankeel, mille poola arst Ludwik Lazarus Zamenhof arendas välja 1880. aastatel. Eestis olid selle toetajad Paul Ariste ja Jaan Ojalo. Mida kauem see keel elab, seda rohkem see kasvab (vt sõnavara kohta nt Haabvere, Ojalo 2004). Kuigi esperanto on plaankeel, saab selles koostada kirjanduslikke ja teaduslikke tekste ning sellel on emakeelseid kõnelejad (nt Parkvall 2008: 269; Bergen 2001). Võrreldes loomuliku inimkeelega on esperanto regulaarsem, st selles on vähem reegleid, ja „vähem” on juba väiksem. Vaadates aga keele kogukonda ja väljendusvõimalusi, pole „väike” esperanto kohta väga sobiv epiteet.

Kuigi esperanto eesmärk oli ja on toimida rahvusvahelise kommunikatsiooni vahendina, ei ole see alati tehiskeele või konstrueeritud keele (ingl *conlang*) eesmärk. Üks hea teistsuguse tehiskeele näide on *parseltongue* ehk madude, maolaadsete olen-dite, aga ka teatud inimeste fantastiline keel J. K. Rowlingu „Harry Potteri” romaanides. Autor mõtles välja ainult keele nime, ilma konkreetsete näideteta. Filmisarja jaoks aga tekkis vajadus see keel ellu äratada ja nii sai Cambridge'i professor Francis Nolan ülesande luua keel – loomulikult ainult mõned fraasid, mitte tervet grammatikat või leksikoni. *Parseltongue*'i puhul oli vaja kujutlusvõimet nõudvat arutluskäiku, kuidas maod võivad ühist keelt kujundada. Puuduvad huulhäälikud, olemas on nimisõnaklassid, nagu bantu keeltes, käändesüsteem sisaldab muu hulgas osastavat, verbivormides markeeritakse kohustuslikult evidentsiaalsust jne (vt nt Linguifex; Parseltongue 101). Ühesõnaga, *parseltongue*'il on omadusi ja materjali just nii palju, nagu selle autor on mõne filmistseeni jaoks välja mõelnud. Ja see on väike keel, sest see seisneb ainult selles väikeses korpuses, sellel pole dokumenteerimata jäänud osi.

2. Väike = vähem kompleksne?

2.1. Keelte keerukus

Teistsugune katse leida midagi, mida võiks nimetada väikeseks keeleks, küsib keele keerukuse kohta. Keele keerukuse uurimused on näidanud, et sõnamoodustuse morfoloogiaga kaasneb väiksem leksikon, st väiksem arv esmaseid tüvesid. Ja väike hulk käändemorfeeme suurendab süntaktiliste reeglite arvu. Nt Gertraud Fenk-Oczlon ja August Fenk (2008: 60–61) kirjeldavad keerukuse kompenseerimist (ingl *complexity trade-off*) niimoodi: „Kõrge fonoloogiline keerukus, nt suur hulk silbitüüpe, on seotud kalduvusega ühesilbilisusele. Ühesilbilised sõnad ei sobi paljude grammatiliste morfeemide kodeerimiseks (st morfoloogia eraldamiseks); see tähendab madalat morfoloogilist keerukust ja vähest morfoloogiliste reeglite arvu. Lisaks on ühesilbilisus tugevalt seotud leksikaalse ja sõnaliigilise mitmetähenduslikkusega. See tähendab suurt semantilist keerukust. Keelesüsteemi tõhusana hoidmiseks nõuab või soosib grammatilise mitmetähenduslikkuse lahendamine jäika

sõnajärge. Leksikaalne mitmetähenduslikkus nõuab kollokatsioone homonüümia ja polüseemia jms lahendamiseks. Kõik see toob kaasa keerukama sõnajärje: rohkem sõnajärgereegleid, rohkem leksikaalseid kollokatsioonireegleid, kinnisühendeid ja idioome, nagu nt fraasiverbid.” Östen Dahl (2004: 21–24) väidab, et keelenähtuse keerukust saab mõõta selle nähtuse kirjelduse pikkuse järgi: mida pikemat kirjeldust mingi nähtus nõuab, seda keerulisem see on. Matti Miestamo (2008: 27) on nõus, et keerukust saab kõige üldisemalt defineerida kui osade arvu süsteemis või selle kirjelduse pikkust.

Sedalaadi üldisest tendentsist peaks piisama selgitamaks, et keelt ei saa kuulutada väikeseks, kui sellel on vähem morfoloogiat, nagu nt inglise keeles, mis pole väike keel. Või hiina keel! Teisest küljest, kes tahaks nimetada nt türgi keelt väikeseks keeleks, millel on üsna rikas morfoloogia nii sõnatuletuses kui ka käändesüsteemis. Isegi kui on selge, et mõni keel on kokkuvõttes keerulisem kui teine, jääb küsimus, kas keerukust tohib samastada väiksusega. Sest lihtsustamise mõistel pole väljendusjõu vähendamiseks mingit pistmist (vrd Parkvall 2008: 268).

2.2. Kõnelejate arv ja keele keerukus

Omaette küsimus on, kas väikese – või väga väikese – kõnelejaskonnaga keelel on omadusi, mis eristavad teda suurematest keeltest. Keeleteaduslikus kirjanduses võib kohata ideed, et keeled, millel on väga väike arv kõnelejaid, saavad lubada erakordseid ja keerulisi erijooni. Daniel Nettle kirjutas (1999: 139, tsiteeritud Wohlgemuth 2010: 267 järgi), et kui grupp koosneb vaid mõnesajast inimesest, võivad ühe mõjuka indiviidi eripärad seal väga kergesti levida, mis ei kehti juhul, kui grupp koosneb tuhandetest või kümnetest tuhandetest inimestest. (NB: kriitiline väiksus ulatub umbes 1000-ni.) Nettle üldistab, et mida väiksem on kooslus, seda suurem on tõenäosus, et mingi variant, millel puudub funktsionaalne eelis, kuid mis on neutraalne või veidi ebasoodne, võib asendada olemasoleva ja muutuda normiks. Üks näide on see, et kõiki OSV või OVS sõnajärgiga keeli räägivad väga väikesed keelekogukonnad, kelle keskmine arv on 750. Kognitiivselt ja informatsiooniteoreetiliselt mitteoptimaalsed koostisosade järjestused esinevad tõenäolisemalt väikestes keelekogukondades, kuna need kalduvad tasakaaluseisundist rohkem kõrvale. Selle põhjused on statistilised: tõenäosus, et mitteoptimaalne konfiguratsioon on edukas, on negatiivses korrelatsioonis populatsiooni suurusega (Nettle 1999: 139). Veel üks tegur, mida mainib Jan Wohlgemuth (2010: 268), on see, et suurtel keeltel, isegi kui neil on märkimisväärne sisemine varieeruvus, kipub sageli olema üks normaliseeritud variant, mida õpetatakse nt võõrkeelena ja seega lihtsustatakse tõenäolisemalt kui väikesi keeli, mida võõrad inimesed ei õpi.

Kokkuvõttes võib öelda, et keerukus ja idiosünkraatilisus võivad osutada, et tegu on väikese kõnelejaskonna keelega. Aga väikest kõnelejaskonda ma ju selles artiklis ei vaidlusta. Pigem tundub, et mida väiksem kõnelejaskond, seda keerukam on keel, ja keerukus pole see, mida tahaks samastada väiksusega. Niisiis pole mingit põhjust väikese kõnelejaskonnaga keelt väikeseks nimetada.

3. Keele lagunemine

3.1. Keel saab vähemaks

Pidagu lugeja meeles, et ülaltoodud väide kehtib keelte kohta, millel võib küll olla vähe kõnelejaid, kuid mis ei ole lakanud toimimast. Hoopis teine küsimus on, mis saab siis, kui keel hakkab kaotama oma täielikku funktsionaalsust, kui seda räägitakse harva, sest esiplaanil on teine keel. Põlisrahvaste väikekeelte struktuurne lagunemine on aga teine teema. Seda on uurinud nt Petar Kehayov (2017; vt ka Kehayov, Kuzmin 2022 siinses numbris). Keele lagunemise üldine tunnus on ilma kompensatsioonita redutseerumine (Kehayov 2017: 11–13). Lisama peab Dal Negro (2004: 117) tähelepaneku, et keelesüsteemi nõrgenemisega võivad tekkida omapärased ja mittegeneetilised keelelised tunnused. Keel, mis on jäetud ilma oma põhjusest, st ei ole enam suhtluse põhiinstrument, kaotab struktuurse tasakaalu ja hakkab muutuma vähem etteaimataval viisil. „Olukorras, kus muutused mõjutavad korraga paljusid erinevaid süsteemistruktuure tihendatud ajaraamis, muutub palju rohkem üksusi, mis jätab mulje, et muutus on kaootiline ja ebaühtlane” (Wolfram 2007: 781). Kui kõnelajate arv on väike ja eluvaldkonnad, milles keel peab toime tulema, on vähenenud, siis keel muutub. Ja selles võib tõesti näha kogukonna väiksuse mõju nende keelele: keel muutub väiksemaks. Kunagisest täisrepertuaarist haldab poolkeelne kõneleja (ingl *semi-speaker*) ehk mäletaja (ingl *rememberer*) vähendatud hulka sõnu, vorme ning konstruktsioone. Vähe on küll väike. Väiksus vastandub endisele¹ terviklikkusele, keele „tervele” olekule. Keele lagunemisest põhjustatud väiksust võib võrrelda puuduliku keeledokumentatsiooniga, kus mingi väljasurnud keele see osa, mis on kogutud materjali kaudu lipipäasetav, on piiratud ja esindab seda keelt ainult osaliselt.

3.2. Hiline kamassi keel

Minu uuritud keel, mida algusosas mainisin, on kamassi keel. Selle keele kohta teatas 1926. aastal Arkadi Tugarinov, et „[Abalakovo] külas on kokku 32 talu, millest 20 kuuluvad kamasside järglastele. Üheksast majast võib leida inimesi, kes räägivad „taiga” keelt, st samojeedi keelt, seitsmes räägivad nad „stepi” keelt, mis tähendab katša türgi keelt. Mõnes peres räägib üks osa perest taiga keelt ja teine osa stepi keelt. Küsimusele, kas nad saavad teineteisest aru, vastasid nad: „Ma kuulen (st saan aru), aga ma ei saa rääkida.” Taiga kõnelejad selgitasid, et „meie keel on pagana raske, pead kokutama”. Muidugi räägivad kõik suurepäraselt vene keelt, noored räägivad ainult vene keelt, vanemate keelt nad ei „kuule”” (Tugarinov 1926: 83) Kui keel on sellises olukorras, siis on hästi, et keel sai dokumenteeritud enne kadumist. Enne Tugarinovi on Abalakovos käinud M. A. Castrén (1847) ja Kai Donner (1912 ja 1914; vt Joki 1944). „Lugu metsast” on üks neljast säilinud kamassi fonograafi salvestisest,

¹ „Endine” võib viidata üksiku kõneleja lapsepõlvele või keelekogukonna elule.

mille Donner tegi Abalakovo külas 1914. aasta augustis.² Näites 2 tsiteerin ühte lauset kamass Innokenti Ašpurovi loost.

- (2) *kojo-lām-bi-am kümen tala-n. tīgətti tem-nüʔ-bi-em:*
 jää-RES-PST-1SG mitu päev-GEN siis mõtle-MOM-PST-1SG
kamən jakšə kuza māna ku-bi?
 millal hea inimene 1SG.OBL leid-PST
 'Mitu päeva ma [seal] viibisin! Siis tabas mind mõte: millal peaks hea inimene mind leidma?' (Ašpurov, SU0233 6:09.5–6.17)

Ašpurov ei viita nende sõnadega vist Donnerile, aga epiteedi *jakšə kuza* 'hea inimene' on Donner oma dokumenteerimistööst eest kindlasti ära teeninud. Hiljem, juba 1960. aastatel, kui kamassi keel arvati olevat välja surnud, hakkas viimane kõneleja Klavdija Plotnikova uuesti rääkima. Teise *jakšə kuza*, Ago Künnapu juhendamisel sai temast üks silmapaistvamaid väikekeele esindajaid uralistika ajaloos. 1970. aastal käis ta Eestis, kus teda esitleti fennougriistide III kongressil. Temaga 1970. aastal tehtud lindistustes jutustab ta sellest kogemusest (näide 3), aga ka kodus toimunud keele aktiveerimisest (4). Ühes varem tehtud intervjuus räägib ta sellest, kuidas vene keel on asendanud kamassi keele (5).

- (3) *amno-bi-baʔ aftobus-tə, dībər šo-bi-baʔ. dīn šo-bi-ʔi*
 istu-PST-1PL buss-LAT siia tule-PST-1PL siin tule-PST-3PL
il t̃əbaktər-zittə m̃ən šikke-nə. m̃ən dī-zeŋ-də bar
 rahvas rääki-INF.LAT 1SG keel-LAT 1SG DEM-PL-LAT kõik
mām-bia-m, mām-bia-m.
 ütle-PST-1SG ütle-PST-1SG
 'Istusime bussi ja sõitsime kohale. Sinna tulid inimesed, et **minu keelt** rääkida. Ma rääkisin, rääkisin neile kõike.' (PKZ_19700819_09342-2a.PKZ.162–164)

- (4) *agafon ivanovič šo-bi māna t̃əbaktər-zittə.*
 PN PN tule-PST 1SG.LAT rääki-INF
m̃ən surar-bia-m: „kāde šo-bia-l? mašina-zi? al'i
 1SG küsi-PST-1SG kuidas tule-PST-2SG auto-INS või
ńərgö-le? šo-bia-l dīn?” mām-bi: „ńərgö-le? šo-bi-am.”
 lenda-CVB tule-PST-2SG siin ütle-PST lenda-CVB tule-PST-1SG
dīgəttə m̃ən iʔgö dī-zi? t̃əbaktər-bi-am bostə šikka-t-siʔ.
 siis 1SG palju DEM-INS rääki-PST-1SG oma keel-3SG-INS
 'Agafon Ivanovič tuli minuga rääkima. Küsisin: „Kuidas sa tulid? Autoga või tulid siia lennates?” Ta ütles: „Ma tulin lennates.” Siis rääkisin temaga palju **oma keeles**.' (PKZ_1970_F0255.005–007)

² Donneri salvestused pole praegu veel avaldatud, kuulata võib neid aga Tartu Ülikooli murrete ja sugulaskeelte arhiivis (<http://www.murre.ut.ee/arhiiv>, number SU0233; vt ka Klumpp 2013).

- (5) *tüj mi? bar kazak šikke tábaktər-la?bə-ba?*
 nüüd 1PL kõik vene keel rääki-PRS.DUR-1PL
kazān šikke-t tüşəl-le?bə-ba?
 vene.GEN keel-3SG õppi-PRS.DUR-1PL
 'Nüüd räägime **vene keeles**. Õpime vene keelt.' (PKZ_196X_SU0212.PKZ.011–012)

Fraasi 'rääkima omas või vene keeles' jaoks kasutab Plotnikova kolme erinevat varianti: *šikkenə* (näide 3), mis on *šike* 'keel' latiivi käändes, *šikkətsi?* (4), mis on instrumentaal kolmanda pöörde possessiivsufiksiga (NB: mitte esimeses pöördes), ja markeerimata sihitisega vormi *šikkət* (näide 5). Küsimus on, kas see varieerumine tähendab midagi. Korpus esineb sõna *šikke* 'keel' sihitisena verbidega, mille tähendus on 'teadma', 'õppima' või 'mõistma' (7 korda), ainuke juhtum verbiga 'rääkima' on aga näide 5. Nii selle verbiga kui ka verbidega 'ütleva', 'jutustama' ja ka 'laulma' esineb sõna *šikke* 'keel' üldiselt instrumentaali käändes (11 korda), nagu näites 4, latiivis aga ainult üks kord (näide 3). Selgitada võiks seda varianti vene keele mõjuga, kui Plotnikova tõlkis vene keele prepositsiooni (*na jazōkom*) kamassi keele latiiviga (kuigi pigem oleks oodatud vaste kamassi lokatiiv *šikke-gən*). Küsides, kuidas varasemad dokumenteeritud kõnelejad neid tähendusi väljendasid, vastust kahjuks ei saa: vanemates allikates pole sellist konstruktsiooni üles märgitud.

Näites 5 esineb teinegi varieeruvus: vormid *kazak šikke* ja *kazān šikke* 'vene keel'. Teine, genitiiviga vorm on õige, kuna see on registreeritud varem, kuid puudub possessiivsufiks, vrd nt *kazān šikke-t* (vene.GEN keel-3SG) 'vene keel', *nu-zan šikke-t* (tatar-PL.GEN keel-3SG) 'tatars (põlisrahva) keel' (Joki 1944: 63).

Näites 6 on näha, kuidas viimase kamassilanna kõnes varieerub morfosüntaks. Selles lauses kirjeldab ta, millistest materjalidest tegid kamassid ebajumalaid: puidust, kivist ja paberist.

- (6) *kudaj-də a-bi-i? pa-zi?, digəttə pi-gə? a-bi-i?*
 jumal-3SG tege-PST-3PL puit-INS siis kivi-ABL tege-PST-3PL
digəttə sazən-zəbi a-bi-i?
 siis paber-POSS.ADJ tege-PST-3PL
 'Nad tegid ebajumalat puidust, siis tegid kivist, siis paberist tegid.' (PKZ_1964_SU0211.PKZ.018)

Esimene adverbiaal on markeeritud instrumentaaliga, teine ablatiiviga, kolmandas fraasis aga on strateegia teistsugune, kuna materjal esineb adjektiivina. Jälle on küsimus, milline väljendusviis on isikupärane: instrumentaali, ablatiivi või adjektiiviga? Instrumentaal tähistab üldiselt riistu, nagu näites 7. Ainuke vanemate tekstide näide, kus instrumentaal tähistab materjali, on 8. Võrreldes viimase kamassi tekstides esinevaid väljendusi, tekib selline tendents: kui verb on dünaamiline ('tegema', 'panema', 'õmblema'), siis esineb ablatiiv või instrumentaal, nagu näidetes 6 ja 8. Kui

verb on aga staatiline ('olema', 'seisma'), nagu näites 9, siis kasutatakse ainult ablatiivi, vt tabelit 1. Samas tundub, et adjektiiviga väljendusviis esineb sellest sõltumatult.³

- (7) *men tažəm time-t-śəʔ tabə=r-ie-t*
 koer orav.ACC hammas-3SG-INS kinni-hoid=FRQ-PRS-3SG.OC
 'Koer hoiab oravat hammastega kinni.' (Joki 1944: 15)
- (8) *teppi essey-də, bulan-ən kuba-t-śəʔ*
 vii.PST laps.PL-LAT põder-GEN nahk-3SG-INS
essey-də maʔ a-bi.
 laps.PL-LAT telk tege-PST
 'Ta viis [põdra] lastele ja tegi lastele põdranahaga telgi.' (AA_1914_Brothers_flk.039)
- (9) *măn tura-m i-bi pa-gəʔ.*
 1SG.GEN maja-1SG ole-PST puit-ABL
 'Minu maja oli puidust.' (PKZ_196X_FoxAndHare_flk.022)

Tabel 1. Materjali kodeerimine.

Verbirühm	ABL	INS	ADJ	Kokku
Dünaamiline verb	4	6	2	12
Staatiline verb	6	0	3	9
Kokku	10	6	5	21

Rangelt võttes võiks nüüd väita, et laguneva keele varieeruvus, mis tuleneb sellest, et viimased kõnelejad pole vormimoodustuses kindlad, ei muuda keelt mitte väiksemaks, vaid suuremaks. Keelekogukonnas selline varieeruvus korrigeerub, kui aga kõneleja on, nagu viimane kamass, üksi, siis sellist kontrolli ei ole. Varieeruvus näitab ka seda, et kõneleja otsib väljendusvõimalusi oma keel(t)e repertuaarist. Ja leiab neid. Taas ei tahaks öelda, et väiksus oleks selle jaoks sobiv epiteet.

4. Järeldused ja väljavaade

Kas saab nüüd väita, et loomulikud inimkeeled pole kunagi väikesed? Minu poolt jah. Väikesed keeled on piirangutega keeled: esiteks pidžin, mis ei ole kellegi emakeel, vaid väikese koormusega kommunikatsioonivahend. Teiseks algkeel, mis peegeldab ainult seda, mis on rekonstruktsiooni jaoks kättesaadav. Kolmandaks mõned tehiskeeled, mis aga ei ole loomulikud inimkeeled. Ja neljandaks lagunev ehk surev keel, mida viimased kõnelejad ei täienda ega toimu ka kreoolistumist. Laguneva keele kohta tuleb ka mees pidada, et see pole enam täieulatuslik. Kes tahaks

³ Ka adjektiiv annab põhjust järelemõtlemiseks, sest possessiivne adjektiiv tunnusega *-zəbi* tegelikult ei ole sobiv vorm. Materjali väljendamiseks kasutati *j*-tunnusega adjektiivi, vrd nt *pa-j šamnak* 'puidust lusikas' (Joki 1944: 50) või *baza-j aspaʔ* 'rauast pada' (Joki 1944: 8), kuid *-zəbi* tähendab, et kellel või millel on midagi, nt *pa-zəbi aʔfi* 'metsatee', *sagər ine-zəbi kuza* 'musta hobusega inimene' (Joki 1944: 51). Lisaks tekib küsimus, kas on üldse võimalik possessiivset adjektiivi sihitisena kasutada (vrd Klumpp 2016: 64–65, 2022b: 836–837).

väita, et nt kamassi keel, nagu seda rääkisid viimased kõnelejad XX sajandil ja mida dokumenteeris käputäis isikuid, **ongi kamassi keel**? See on vaid jäämäe tipp, suurem osa keelest on lihtsalt peidetud. Seda ma mõtlen, kui ütlen, et pole sellist asja nagu väike keel.

Küll aga on keeli, mille kõnelejate arv ning institutsionaalne toetus on väike. Väikeste keelte uurimine ja säilitamine on eriti tähtis tõdemuse taustal, et iga keel sisaldab midagi, mis ei ole oluline ainult kõnelejatele ega nende järeltulijatele, vaid kogu inimkonna teadusvarale. Siit tekib keeleteaduses huvi just väikekeelte vastu. Nt toimus 2018. aasta novembris Berliini üldkeeleteaduse keskuses (ZAS, Leibniz-Zentrum Allgemeine Sprachwissenschaft) konverents pealkirjaga „SUURED linnad, väikesed KEELED” (BISL), kus pöörati tähelepanu globaliseerumise ajal suurtes linnades kasvanud keelelisele mitmekesisusele. Sageli kujutatakse ette väikeseid keelkogukondi kaugetes maapiirkondades, globaliseerumine aga tähendab rahvastiku liikumist suurlinnadesse. Selle protsessi käigus saavad suured linnad sageli väikeste keelte koduks, mis toob kaasa üllatavalt rikkaliku kohaliku keelelise mitmekesisuse. New York on koduks 800 keelele, London 250-le ja konverentsi korraldajate hinnangul räägitakse Berliinis vähemalt 120 keelt. Konverentsi eesmärk oli aidata kaasa arusaamisele, kuidas väikestel keeltele mitmekeelses kontekstis läheb, millistes kontekstides neid kasutatakse ja millised on tegurid, mis takistavad neid kõnelda, kuidas suured linnad väikeste keeltega hakkama saavad, kuidas tunnustatakse neid poliitilistes esindustes, koolis ja tervishoiusüsteemis ning üldiselt linnakultuuris. Aga ka kuidas väikekeelte kõnelejad suhtuvad oma keeleolukorda, kas nende keelekasutust edendatakse ja stabiliseeritakse, kuidas keeled üksteist mõjutavad, milliseid koodivahetuse, -segamise ja kreoolistumise vorme võib leida. Natuke teistsuguse fookuse panid Nick Thieberger ja Rachel Nordlinger (2009–2014) Austraalia teadusagentuuri projektis „Teha suuri asju väikeste keeltega”, mille eesmärk oli koguda häid algandmeid pikaajaliseks taaskasutamiseks kõnelejate kogukondades. Viimane näide oleks Zürichi ülikooli konverents „Väikesed keeled, suured ideed” (SLBI), mille keskmes olid väikesed germaani keeled, nagu Pennsylvania hollandi keel või *unserdeutsch* – maailma ainuke kreoolkeel, mille leksifikaatoriks on saksa keel.

Viimase järelalusena tahan erinumbri teemat täiendada: väikekeelte võimalused kirjanduses, kultuuris, ühiskonnas **ja keeleteaduses**. Sest keeleteaduses on nende võimalused lausa piiramatud.

LÜHENDID

1, 2, 3 = 1., 2., 3. isik; **ABL** = ablatiiv; **ADJ** = adjektiiv; **AUX** = abiverb; **CVB** = konverb; **DEM** = demonstratiivpronoomen; **DUR** = duratiiv; **FRQ** = frekventatiiv; **FUT** = tulevik (futuuum); **GEN** = genitiiv; **IMP** = imperatiiv; **INF** = infinitiiv; **INS** = instrumentaal; **LAT** = latiiv; **MOM** = momentaan; **OBL** = obligatiiv; **OC** = objektikonjugatsioon; **PL** = mitmus; **PN** = isikunimi; **POS** = possessiiv; **PRS** = olevik (preesens); **PST** = minevik; **RES** = resultatiiv; **SG** = ainsus.

VEEBIVARAD

- BISL** = BIG Cities, Small LANGUAGES. 14.–16. XI 2018. Leibniz-Zentrum Allgemeine Sprachwissenschaft, Berlin. <https://www.leibniz-zas.de/en/about-us/events/details/events/5649-big-cities-small-languages-bisl>
- EKSS** = Eesti keele seletav sõnaraamat 2009. <https://www.eki.ee/dict/ekss>
- KOMI** = Eesti-komi sõnaraamat. <http://www.eki.ee/dict/komi>
- Linguifex**. <https://linguifex.com/wiki/Parseltongue>
- Parseltongue 101**. <https://sites.google.com/site/parseltongue101/lesson1>
- SLBI** = Deutsches Seminar – Small languages big ideas. 4.–5. IV 2019. Universität Zürich, Zürich. https://www.ds.uzh.ch/de/tagungen/small_languages_big_ideas#Programme
- Tartu Ülikooli Eesti murrete ja sugulaskeelte arhiiv**. <http://www.murre.ut.ee/arhiiv>
- Thieberger, Nick; Nordlinger, Rachel 2009–2014**. Doing great things with small-languages. Australian Research Council Discovery Project DP0984419. <https://arts.unimelb.edu.au/school-of-languages-and-linguistics/our-research/past-research-projects/great-things-small-languages>
- Wikipedia: pidžin**. <https://et.wikipedia.org/wiki/Pidžin>

KIRJANDUS

- Aikio 2022** = Luobbal Sámmol Sámmol Ánte (Ante Aikio), Proto-Uralic. – The Oxford Guide to the Uralic Languages. Toim Marianne Bakró-Nagy, Johanna Laakso, Elena Skribnik. Oxford: Oxford University Press, lk 3–27. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198767664.003.0001>
- Bergen, Benjamin 2001**. Nativization processes in L1 Esperanto. – Journal of Child Language, kd 28, nr 3, lk 575–595. <https://doi.org/10.1017/S0305000901004779>
- Dahl, Östen 2004**. The Growth and Maintenance of Linguistic Complexity. (Studies in Language Companion Series 71.) Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/slcs.71>
- Dal Negro, Silvia 2004**. The Decay of a Language: The Case of a German Dialect in the Italian Alps. Bern–Berlin–Bruxelles–Frankfurt am Main–New York–Oxford–Wien: Peter Lang.
- Dediu, Dan; Levinson, Stephen C. 2013**. On the antiquity of language: The reinterpretation of Neandertal linguistic capacities and its consequences. – Frontiers in Language Sciences, kd 4, art 397. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00397>
- Fenk-Oczlon, Gertraud; Fenk, August 2008**. Complexity trade-offs between the subsystems of language. – Language Complexity: Typology, Contact, Change. (Studies in Language Companion Series 94.) Toim Matti Miestamo, Kaius Sinnemäki, Fred Karlsson. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, lk 44–65. <https://doi.org/10.1075/slcs.94.05fen>
- Haabvere, Raimund; Ojalo, Jaan 2004**. Eesti-esperanto sõnaraamat = Estona-esperanta vortaro. Tallinn: Eesti Esperanto Liit.
- Helimskij, Evgenij A. 2000**. „Govorka” – tajmyrskij pidžin na russkoj osnove. – Komparatistika, uralistika: lekci i sta'i. (Studia philologica.) Moskva: Jazyki russkoj kul'tury, lk 378–395. [Евгений Арнольдович Хелимский, „Говорка” – таймырский пиджин]

- на русской основе. Компаративистика, уралистика: лекции и статьи. (Studia philologica.) Москва: Языки русской культуры, с. 378–395.]
- Janhunen, Juha 1982.** On the structure of Proto-Uralic. – *Finnisch-Ugrische Forschungen*, kd 44, nr 1–3, lk 23–42. <https://doi.org/10.33339/fuf.109829>
- Jespersen, Otto 1922.** *Language: Its Nature, Development, and Origin*. London: Allen & Unwin.
- Joki, Aulis J. 1944.** *Kai Donner's Kamassisches Wörterbuch nebst Sprachproben und Hauptzügen der Grammatik*. (Lexica Societatis Fenno-Ugricae VIII.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Kehayov, Petar 2017.** The Fate of Mood and Modality in Language Death: Evidence from Minor Finnic. (Trends in Linguistics. Studies and Monographs 307.) Berlin–Boston: Walter de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110524086>
- Kehayov, Petar; Kuzmin, Denis 2022.** Karjala keele Kolvitsa murrak. Kuidas varieerub hääbuva keele idiolekt? – *Keel ja Kirjandus*, nr 8–9, lk 746–763.
- Klumpp, Gerson 2013.** On Kai Donner's phonograph records of Kamas. – *Finnisch-Ugrische Mitteilungen*, nr 37, lk 45–59.
- Klumpp, Gerson 2016.** Kamas. Erasmus Plus InFUSE, E-learning course. https://www.infuse.finnougistik.uni-muenchen.de/e-learning/kamas/o1_kamas.pdf
- Klumpp, Gerson 2018.** “Visiting Relatives”: On prisoners of war in Finno-Ugric Studies. *International Forum on Audio-Visual Research – Jahrbuch des Phonogrammarchivs*, nr 9, lk 119–151. <https://doi.org/10.1553/jpa9s119>
- Klumpp, Gerson 2022a.** Väikeste uurali keelte diskursusepartiklite kirjeldamise vajadus ja keerukus. – *Keel ja Kirjandus*, nr 1–2, lk 19–34. <https://doi.org/10.54013/kk770a2>
- Klumpp, Gerson 2022b.** Kamas. – *The Oxford Guide to the Uralic Languages*. Toim Marianne Bakró-Nagy, Johanna Laakso, Elena Skribnik. Oxford: Oxford University Press, lk 817–843. <https://doi.org/10.1093/oso/9780198767664.003.0039>
- Matras, Yaron 2009.** *Language Contact*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511809873>
- Miestamo, Matti 2008.** Grammatical complexity in a cross-linguistic perspective. – *Language Complexity: Typology, Contact, Change*. (Studies in Language Companion Series 94.) Toim Matti Miestamo, Kaius Sinnemäki, Fred Karlsson. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, lk 23–41. <https://doi.org/10.1075/slcs.94.04mie>
- Nettle, Daniel 1999.** *Linguistic Diversity*. Oxford: Oxford University Press.
- Parkvall, Mikael 2008.** The simplicity of creoles in a cross-linguistic perspective. – *Language Complexity: Typology, Contact, Change*. (Studies in Language Companion Series 94.) Toim Matti Miestamo, Kaius Sinnemäki, Fred Karlsson. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins, lk 265–285. <https://doi.org/10.1075/slcs.94.17par>
- Stern, Dieter 2005.** Taimyr Pidgin Russian (Govorka). – *Russian Linguistics*, kd 29, nr 3, lk 289–318. <https://doi.org/10.1007/s11185-005-8376-3>
- Stern, Dieter 2012.** Tajmyr-Pidgin-Russisch: Kolonialer Sprachkontakt in Sibirien. (Studies on Language and Culture in Central and Eastern Europe 19.) München: Kubon & Sagner. <https://doi.org/10.3726/b12041>
- Trudgill, Peter 2011.** *Sociolinguistic Typology: Social Determinants of Linguistic Complexity*. (Oxford Linguistics.) Oxford: Oxford University Press.

- Tugarinov, Arkadij Jakovlevič 1926.** Poslednie kalmaži. – Severnaja Azija, nr 1, lk 73–88. [Аркадий Яковлевич Тугаринов, Последние калмажи. – Северная Азия, №1, с. 73–88.]
- Wohlgemuth, Jan 2010.** Language endangerment, community size and typological rarity. – Rethinking Universals: How Rarities Affect Linguistic Theory. (Empirical Approaches to Language Typology 45.) Toim J. Wohlgemuth, Michael Cysouw. Berlin–New York: De Gruyter Mouton, lk 255–277. <https://doi.org/10.1515/9783110220933.255>
- Wolfram, Walt 2007.** Language death and dying. – The Handbook of Language Variation and Change. Toim Jack K. Chambers, Peter Trudgill, Natalie Schilling-Estes. Oxford: Blackwell, lk 766–787.
- Xelims kij, Evgenij 1996.** “Govorka”: The pidgin Russian of the Taymyr Peninsular area. – Atlas of Languages of Intercultural Communication in the Pacific, Asia, and the Americas. (Trends in Linguistics. Documentation 13.) Toim Stephen A. Wurm, Peter Mühlhäusler, Darrell T. Tryon. Berlin–New York: Mouton de Gruyter, lk 1033–1034. <https://doi.org/10.1515/9783110819724.3.1033>

Gerson Klumpp (sünd 1967), PhD, Tartu Ülikooli soome-ugri keelte professor (Jakobi 2, 51005 Tartu), gerson.klumpp@ut.ee

There is no such thing as a small language

Keywords: natural languages, pidgins, (re)constructed languages, language complexity, language decay

In this article it is discussed what the notion *small language* apart from its designation of a language with a small community of speakers may actually mean. A natural human language, which functions as a full-fledged means of communication, is never small. A language may have a comparatively small phoneme or case system, but the entirety of that language cannot be called small. However, reduction due to language decay, or restriction to certain functions as in case of pidgins, or incompleteness in case of constructed or reconstructed languages may indeed produce smaller languages. The discussion is more of an essayistic style, its purpose is not to present new research results.

Gerson Klumpp (b. 1967), PhD, University of Tartu, Professor of Finno-Ugric Languages (Jakobi 2, 51005 Tartu), gerson.klumpp@ut.ee